

GERÇEKLİKTE KURMACAYA KELLEÇİ MEHMET ANLATILARI

Dr. Muhittin DOĞAN¹

Öz

Kelleci Memet Kemal Tahir'in ilk olarak 1962 yılında yayımlanmış bir romandır. Romanda Çankırı Cezaevinde cinayetten yatan bir genç etrafında dönen hadiseleri işlenmektedir. Aynı davada mahkum olmuş Nazım Hikmet'in de Çankırı Mahpushanesinden Mektuplar 1 adlı şiirinin bir bölümünde Kelleci Memet adlı bir kişiden bahsetmiştir. Kemal Tahir'in vefatından sonra yayımlanmış notlarından biri olan Cezaevi Notları adlı kitabın bir bölümü, Çankırı Cezaevinde cezasını çeken mahkûmların hayatından, yaşadıklarından, hayat hikâyelerinden, konuşmalarından, ehemmiyet verip tartıştığı konular hakkında tuttuğu notlardan oluşmaktadır. Bu notlar arasında Kelleci Mehmet adlı bir mahkûma dair önemli bilgiler yer almaktadır. Aynı zamanda Nazım Hikmet'in Mahpushaneden Kemal Tahir'e Mektuplar adlı kitabında yine Kelleci Mehmet adlı bir mahkûmla ilgili birtakım ifadeleri mevcuttur. Bu makalede Türk edebiyatının önemli isimlerinden ikisinin eserlerine konu olmuş Kelleci Mehmet adlı bir mahkûmun farklı anlatılardaki durumu ve Kemal Tahir'in Kelleci Memet romanında kurmaca kişisi olarak varlığı incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Kurmaca, Anlatı, Kelleci Memet, Kemal Tahir, Nazım Hikmet, Romanda Gerçeklik.

From Reality to Fiction the Narrative of Kelleci Mehmet

Abstract

Kelleci Mehmet is a novel which was written in 1962 by Kemal Tahir. The events, was told in the story, which is about a guy who was a convict due to the murder in the Çankırı Jail. Kelleci Mehmet was mentioned one section of the poem that was the Çankırı Mahpushanesinden Mektuplar 1 (The Letters from the Çankırı Prison 1) by Nazım Hikmet who was a convict because of the same crime. One section of the Cezaevi Notları (The Prison Notes), which was published after Kemal Tahir's death, was consist of the notes were about prisoners' life who were served time in the Çankırı Lockup, the life experiences, the life stories, the conversations and the subjects that were important for them. The notes includes significant informations in the sense of Kelleci Mehmet who was a captive. Furthermore, Kelleci Mehmet was referred to in a book which is by the name of Mahpushaneden Kemal Tahir'e Mektuplar (The Letters From The Prison to Kemal Tahir) that was one of the Nazım Hikmet's Books. This article reviews Kelleci Mehmet's situation in different narratives as a felon that has been discussed in two literary works of the important names of the Turkish Literary. Also it examines existence as a fictional person in Kemal Tahir's novel.

Keywords: Fictional, Narrative, Kelleci Mehmet, Kemal Tahir, Nazım Hikmet, Reality in the Novel.

1 Araştırmacı. dogan.muhittin@hotmail.com

Giriş

Anlattı, anlatma esasına dayalı metin gibi terimlerle kavramsallaştırılan anlatıcı-vak'a-zaman ve şahıslar kadrosuna sahip edebî metinlerin, şiirden ayrı ve geleneksel tahlil yöntemlerinden farklı olarak incelenmesi, edebiyat araştırmaları alanında “anlatı bilimi” adıyla farklı bir alt alanın oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Anlatıların destan, masal gibi türlerden romana evrilmesi Batıda, tabiri caizse anlatı bilimi gibi bir alanın doğmasını sağlamıştır. Roman türünün Avrupa topraklarından neşet ettiği göz önünde bulundurulursa romana evrilen anlatı türlerinin incelenmesi ve çözümlenmesinde ilk çalışmaların Batılı bilim adamları tarafından yapılmış olması tabii karşılanabilir.

Avrupada, bir tür olarak tebarüz edip yayılmasından yaklaşık iki asırlık bir zaman diliminden sonra Türk edebiyatında da roman türü; denenmiş, gelişmiş ve günümüzde “Türk romanı” tabirini hak edecek bir seviyeye ulaşmıştır. Türün ilk olgun örneklerini veren Halit Ziya, Tanzimat’ın üçüncü nesil, daha meşhur ifadesiyle edebiyat-ı cedide yazarları arasında yer alır ve eserlerini Avrupa romanını örnek alarak yazdığı malumdur. Türk edebiyatında roman türünün Halit Ziya’dan önceki örnekleri, yazarların geleneksel anlatılardan faydalandığını gösteren ifade şekilleriyle doludur. Örnek olarak Namık Kemal’in *İntibah* romanındaki şahısların özellikleri veya romanın bitişi zikredilebilir. Bu yeni türün doğduğu coğrafyadaki romancıların da geleneksel anlatılardan faydalandıkları bilinmektedir. (Çıraklı 2015:9-19)

Türün farklı bir coğrafyadan ithal oluşu dolayısıyla ilk devir eserleri, “taklit” gibi bir tanımlamayı gerektirecek örneklerle sahip olsa da örneklem açısından Türk roman yazarları için başlangıçta iki tür beslenme kaynağının varlığından söz etmek mümkündür. Etkili bir anlatma dilinin geliştirilebilmesi ve vak’anın işlenmesi açısından söz konusu kaynakların büyük bir imkân olduğu dikkate alınmalıdır. Bahse konu ettiğimiz iki beslenme kaynağı Batıdaki olgun roman örnekleri ve masal, destan, halk hikâyeleridir. Bu geleneksel anlatı türleri, Türk romanının doğuşuna toplumsal bir taban hazırlamıştır.

Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde gelişmiş bir anlatı dili ve bu dili besleyen anlatma metinleri farklı toplumsal kesimlerde hayli yaygınlık göstermekteydi. Türkçeye çevrilen Batılı romanların ilk örneklerinin maceraya dayalı ve daha çok yığın edebiyatı denilen bir alt türle tanımlanabilecek metinlerden oluşması, halk arasında yaygın olan ve halkın alışık olduğu anlatılara yakın bir dile, yapıya ve kurguya sahip olmasıyla izah edilebilir. Bu manada Türkçedeki geleneksel anlatıların basit de olsa kurmaca tanımına girecek metinler olması, onların sudûr ettiği kişiler ile Batıda oluşan geleneksel anlatıların kaynağı kişiler arasında sanatsal duruş ve ifade ediş tarzı açısından bir mahiyet farkı olduğu kabul edilmelidir.

Hikâye anlatıcılığı meddahlar ve gezici âşıklar gibi failler tarafından meslek hâline getirilmiş olduğu için üretilen metinler, aslında Türk toplumunun romana hazır bir durumda olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı Batıdaki geleneksel anlatıların sanat, anlatıcıların da sanatçı sınıfına dâhil edilmemesi (Çıraklı 2015:17) bizleri meddah ve halk âşıklarını sanatçı kabul etmeyeceğimiz gibi bir kabule götürmemelidir. Aynı şekilde Türk hikâye anlatıcıları, Batılı anlatıcı için söylenildiği gibi “muhabatına hayat dersi veren”, “nasihat eden”, “tecrübelerini aktaran kişi” değildir (Çıraklı 2015:17). Muhabatına hayat dersi verme, nasihat etme, tecrübelerini aktarma gibi niyeti olsa bile hikâyenin başında, yeri geldiğinde veya kıssadan hisse kabilinden anlatma işinin sonuna saklar söyleyeceklerini. Hâliyle bu meyanda ifade edeceği sözler asıl anlatıdan farklıdır.

Mesela meddah diye bildiğimiz anlatıcı, hikâyenin konusuna göre bazen kılıç, bazen mızrak, bazen tüfek, bazen bir çobanın değneği olarak kullandığı âsası ve yine konuya göre bazen başını örtüp bir kocakarı, bazen işveyle yüzünün bir kısmını kapatıp taze bir gelin, bazen başına sarıp bir hoca veya molla, bazen yüzünü örtüp bir eşkiya olduğu omuzundaki şalı ile sahneyi görsel şölene dönüştürür. Bu manada bizde usta çırak ilişkisi ile nesilden nesile aktarılan müşterek şuur mahsulü anlatılar, “nasihat eden, hayat dersi veren ve tecrübe aktaran” Batılı anlatıcının, mesela tecrübeli bir denizcinin (Çıraklı 2015:17) anlatıları için söylenen “malumat veya tecrübe aktarımı”ndan öte bir metindir. Dolayısıyla geleneksel Türk hikâye anlatıcıları olan, anlatma işini meslek olarak seçen âşık ve meddahlara yönelik farklı tanım ve tahlillere ihtiyaç olduğu açıktır. Tecrübeli denizcinin Batılı anlatıcı olarak anlattıkları günlük hayatta yaşananlara dairdir. Bizdeki meddah ve âşıkların anlattıkları ise özel kurgulardır ve Batıdaki sözel anlatılardan ileridir, edebî anlatı sınırlarına dâhil edilmeyi hak etmektedir. Sözlü kültüre ait olması, her anlatanın yeniden kurgulayıp genişletmesi veya değiştirmesi gibi özellikler ortak olsa bile anlatıcı ve anlatıların kendine has özellikleri Batılı örneklerinden derin farklılıklar taşır.

Roman ve hikâyelerinde geleneksel anlatıların imkânlarından faydalanarak özgün bir kurmaca diline ulaşmış olan Kemal Tahir, tutuklu bulunduğu İstanbul’dan ilk eşi Fatma İrfan’a yazdığı bir mektupta, nasıl bir romancı olacağını, hangi gaye ile roman yazacağını, romanda hedeflediği tarz ve üslûbun nasıl olacağını ipuçlarını verir:

Sana daima söyledim. Mütareke İstanbulunun romanını yazmak istiyorum derdim. Ona başladım. Yalnız bizim bazı üstad romancılarımızın harp sonrası Fransasında türeyen kepaze tefrika muharrirlerinden aşırma ve La Garsona’dan çevirme harp zengini ve dejenere kibar âlemi romanı değil. Halk romanı.

Bir büyük adam, “kirli çamaşırlarımızı ortada yakmaktan korkmamalıyız” demiş. Ben kirli çamaşırlarımızı ortada yakmaktan korkmuyorum (1979:324).

Fatma İrfan'a yazdığı mektupta daha yirmili yaşlarını sürmekte olan genç bir yazarın "Halk romanı" ibaresini kullanmış olması dikkat çekicidir. Halk romanı, halk arasındaki dile yakın bir ifade tarzı gerektirir. Kemal Tahir'in mahpushane hayatı, hedeflediği bu tarzı geliştirmek, özgün bir roman dili oluşturabilmek ve uğruna roman yazmayı gaye edindiği halkı tanıyabilmek için kendisine derin okuma imkânları sunmuştur.

Ölümünden çok sonra yayımlanan *Notlar*'ın bir kısmı mahpushanede okuduğu kitaplardan ve dinlediği şiir, türkü ve halk hikâyelerinden devşirdiği metinlere ayrılmıştır. Çankırı Mahpushanesinde tuttuğu notlar, *Notlar/1950 Öncesi Cezaevi Notları* adını taşımaktadır. *Cezaevi Notlar*'ı, romancı Kemal Tahir'in eserlerini yazmak, toplumu tanımak için nelerle iştigal ettiğini göstermesi bakımından güzel bir örnektir. Adı geçen kitap, tarih okumalarından istinsah ettiği metinler, taslak hâlinde kalmış hikâyeler, mahpuslardan dinlediği türkülerin sözleri, Marksizm okumalarından alınmış notlar; felsefe, sanat ve edebiyat üzerine düşünce temrinleri, mahkumların ve cezaevi yönetiminin günlük yaşayışları ve davranış şekillerine dair gözlemleri, roman kişisi olarak kullanabileceği birtakım karakter notları, mahkumlardan derlediği ve romanlarında kullanabileceği söz, deyim, farklı söyleyişler, konuşma diline ait özgün ifade şekilleri, mahallî coğrafyaya ait isimler gibi zengin bir dil malzemesini ihtiva eder. Okuduğu ve notları arasına aldığı metinlerin ilki "Yazıcıoğlu Şeyh Mehmed Efendi"ye ait *Kitabu'l-hamdiye ve Kemâlâtü'l Ahmediye* adlı eserdir. İlerleyen sayfalarda, mahkumlarla ilgili gözlem ve konuşma örnekleri yanında Ahilik ve bağlı olarak Çankırı Yareni ve yaren gecelerinde icra olunan merasim ve oyunlar, edebiyat ve resim okumaları hakkında yazılmış düşünce notları, *Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*'dan parçalar bulunmaktadır.

Kemal Tahir, 29 Ağustos 1938 tarihinde -Donanmaya ait amirallik gemisi Yavuz zırhlısında görülmesinden dolayı- kamuoyunda bilinen adıyla "Donanma Davası"nda "askeri isyana teşvik suçundan maznun ve mevkuf" 27 kişi ile birlikte suçlu bulunur ve 15 sene hapis cezasına mahkum edilir. Aynı davada mahkum olan Nazım Hikmet de daha önceden kesinleşmiş cezalarıyla birlikte 27 küsur yıl hapse mahkum edilmiştir. Mevkufiyet devrini "1938'den 1939'a kadar İstanbul Tevkifhanesinde" (K. Tahir 1993:31) tamamlayan mahkumlar, mahkemenin sonuçlanması neticesinde Türkiye'nin muhtelif cezaevlerine dağıtılmışlardır. İşte bu mahpusluk devrinin başlangıcında Hikmet Kıvılcımlı, Nazım Hikmet ve Kemal Tahir cezalarını çekmek üzere Çankırı Mahpushanesine gönderilirler. Çankırı misafirliği her iki sanatçıdan bugüne Çankırı'ya, Çankırlılara ve devrin insan ahvaline dair "Manzaralar", mülahazalar, intibalar, müşahedeler bırakmıştır.

Nazım Hikmet, Çankırı Mahpushanesine tanınmış bir şair olarak girer, burada yaşadıkları, şahit oldukları şiirlerinde farklı şekillerde kendine yer bulur. Bununla birlikte Kemal Tahir'e nazaran Çankırı adına ondan geriye kalanlar sınırlıdır. Şiirde

dile getirilenler Nazım'ın duygusal geriliminin elverdiği imkânlar çerçevesindedir. Nazım Hikmet'in tercih ettiği şiir dili ve ifade şekli tahkiyeye yakın olduğundan Çankırı günlerinden “Nazım Hikmet'in Çankırı Anlatıları” şeklinde ifade edilebilecek parçalar çıkmıştır. İşte bu anlatılardan biri yazımıza konu olan Kelleci Mehmet'e aittir. *Dört Mahpushane'den* adlı kitabında bulunan *Çankırı Hapisanesinden Mektuplar*, N. Hikmet'in karısı Piraye'ye yazdığı mektup-şiiirlerdir ve beş parçadan oluşur. Konumuz olan anlatı, bu şiirlerin birincisinde küçük bir bölümde yer almaktadır. N. Hikmet Piraye'ye Kelleci Mehmet'i şu mısralarla hatırlatır:

ÇANKIRI HAPİSHANESİNDEN MEKTUPLAR-I

...

Kelleci Memedi hatırlıyor musun?

Sübyan koğuşundan.

Başı dört köşe,

bacakları kısa ve kalın

ve elleri ayaklarından büyük.

Kovanından bal çaldığı adamın

taşla ezmiş kafasını.

«Hanım abla» derdi sana.

Bizim bahçemizden küçük bir bahçesi vardı,

tepemizde, yukarda,

güneşe yakın,

bir konserve kutusunun içinde... (N. Hikmet 1976:44).

Nazım Hikmet'in Kemal Tahir'e göre daha sınırlı ve yüzeysel metinlerinin en kapsamlısı *Çankırı Hapisanesinden Mektuplar* adını taşıyan ve toplam beş şiirden oluşan eseridir (Hikmet 1976: 43-54). Bu şiirlerin sonunda 26.10.1940 tarihi bulunmaktadır. Bu tarihten de şiirlerin Bursa'ya naklolunmadan biraz önce kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Nazım Hikmet'in karısı Piraye'nin 1940 senesinde birkaç aylık süreyle Çankırı'da ikamet ettiği bilinmektedir. Piraye'nin Çankırı ikametinde Kelleci Mehmet'le görüşüp konuştuğu, “hanım abla” hitabından anlaşılmaktadır. Şairin karısı Piraye'yle birlikte Çankırı Mahpushanesinin kapısı önünde çektiği, aralarında Kemal Tahir'in de olduğu bir resim karesi mektupların yayımlandığı kitabın 373. sayfasında mevcuttur. Kelleci Mehmet'in “sahici” bir karakter olduğuna bu resim karesi dolaylı da olsa şahitlik etmektedir.

N. Hikmet'e ait ve yukarıdaki mısralardan ibaret olan ilk Kelleci Mehmet anlatısının ortaya çıkmasını sağlayan saikin Piraye Hanıma Çankırı günlerini hatırlatacak

anı parçacıkları olduğu söylenebilir. Söz konusu kısa anlatı, Kelleci'nin fizikî bir tasviri, mahpushanede bulunma sebebi, Piraye'ye "Hanım abla" diye seslenişi ve konserve kutusuna ektiği çiçekten ibarettir. Marksist söylemin simge sözü güneş de N. Hikmet tarafından şairlik hakkı olarak Kelleci imgesinin bir yerlerine tutturulmuş. Güneş sözü dışında şiirde verilen Kelleci ile Kemal Tahir'in *Cezaevi Notları*'nda tanımladığı Kelleci örtüşmektedir:

Kelleci Mehmet köyün hırsız. Kovanlardan bal, kümeslerden yumurta, tavuk çalar. ... Son defa kendisini dava eden bir Malûl Gaziyi, iki üç arkadaş öldürmüşler. Arkadaşlarını haber vermedi. 6 sene gün yedi.

Mahpushanede, hırsız diye çekiniliyor. Hiç kimse kendisini sevmiyor. (Kurt gibi olmuş.) Sonra nöbetçi alındı, (çalışkan, temiz, yorulmaz.) Öteden beri aşırıldığından şüpheleniliyor. Mehmet'in (domuz hırsız) diye lazım olan da, olamayan da odununu, erzakını istemiyor. Şeker Ali, Tuz Ali'yi meydancı yapmak için, kaybolan bir parça bez parçasını Mehmet'te gördüğünü söylüyor. Hep birden Mehmet'in eşyasını bastırıyor. (Arama) Bir tuz torbasına gömülü başka bir kibrit kutusunda 30 kuruş parası çıkıyor. Bulgur torbasına gömülü başka bir kibrit kutusunda, yarı yarıya kibrit doludur. Un torbasına küçük kurşunkalem artıkları saklamış. Başka bir hırsızlık eşyası çıkmadı. (Okumağa meraklı) Alfabeyi 10 günde ezberledi. Sonra artık yazılmasına geçerse okumuyor. (Zenaata meraklı) Bu kadar hasis olduğu halde, tenekeci Ali'ye, müdürün muvafakatiyle beş lirasını kaptırdı. Şikâyet etti, istida yazdı, parasını alamadı. Tenekeciliği öğrendi. Şimdi, iş olduğu zamanlar, köyünde, beş kuruş yevmiye ile marangozlara çıraklık ediyor. Ağır işlerini görüveriyor. (Pehlivanlığa, askerliğe meraklı)

- Sizin köy, İstanbul mu beğim. Büyük mü?

Her gördüğü resmi, İstanbul mu diye soruyor. Anası ufak tefek bir kadın. Üvey babası var. Teyzesi gelip gidiyor. Bir gün teyzesi yalvardı, ağladı, (bir resim çıkar da ver) dedi. Resim parasını biz veririz dedik. (Üstüm başım kötü, bu halde resim çıkmaz) diye ayak diredi. (Benim elbisemi giy) dedim. (el urbastıyla resim ne çıkmaz!) dedi. Resim çıkarmadı. (inatçı)

Hiçbir şey istediği görülmemiştir. Ondandır bir şey istendi mi, ne yapar yapar, bulur, çıkarır, verir. Hayvanlara eziyet etmesini seviyor. Fakat çiçeklere hürmeti var. İki saksıda çiçekler yetiştirdi. Duvara astı. Üç ay üşenmeden suladı baktı (K. Tahir 1991:16).

Görüldüğü gibi Kemal Tahir'in defterine aldığı notlardaki Kelleci Mehmet ile Nazım Hikmet'in Kelleci Memet'i tamamen örtüşmektedir. "güneşe yakın"lık anlatıya ait bir tasavvurdur ve anlatılan kişiden tamamen uzaktır.² Kovanlardan bal çalması, yaşının küçüklüğü, çiçek yetiştirmesi. Kemal Tahir'in notlarında daha ayrıntılı bir Kelleci kaydedilmiş olsa da Nazım Hikmet'in mısralarında saydığı özellikler, Kelleci Mehmet'in gerçek kişi olduğunu gösteriyor.

Kemal Tahir'in zaruri "Çankırı misafirliği" 3 yıl sürmüştür. Nazım Hikmet'ten farklı ve avantajlı olarak roman ve hikâye gibi daha geniş ve rahat anlatım imkânlarına sahip kurgusal türler aracılığıyla Çankırı'da yaşadığı vakitleri, tanıdığı Çankırlıların, dinlediği hadiseleri hasılı Çankırı'ya zaman, mekân ve şahıslarıyla anlatma imkânına sahipti. Nitekim Nazım Hikmet'in Çankırı'ya ve Çankırlılara dair bugüne bıraktıkları çok az ve dar kapsamlı metinler iken Kemal Tahir'in ise dört büyük romanı ve birkaç güzel hikâyesi elimizde bulunmaktadır. Ayrıca tuttuğu mahpushane notları ve çeşitli tanıdıklarına yazdığı mektuplar Çankırı'ya dair tanıklıklarını zenginleştiren diğer kaynaklardır.

Kemal Tahir, Çankırı'da geçen toplam dört roman kaleme almıştır. Bunlar, birbirine bağlı *Sağirdere* ve *Körduman* ile birbirinden bağımsız *Kelleci Memet*, *Bozkırdaki Çekirdek* adlı romanlardır. İlaveten konu ve şahıslarını Çankırı'daki hayattan alan *Çoban Ali*, *Arabacı* ve *Gelin Kadın Oyunu* (1974) adlarında üç uzun hikâye yazdığı bilinmektedir. Bu eserler arasındaki *Kelleci Memet* romanı ile ilgili Kemal Tahir'in notları ve Nazım Hikmet'le Orhan Kemal'e yazdığı mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla romandan önce hikâye şeklinde bir *Kelleci Mehmet* anlatısı kaleme almıştır.

Nazım Hikmet ve Kemal Tahir'in Çankırısı adlı incelemesinde Mustafa Balcı, *Çankırı Hapisanesinden Mektuplar* için "daha çok Nazım Hikmet'in kişisel durumuyla alakalıdır ve şairin sevgilisine yazdığı hasret duygularının yoğun bir şekilde hissedildiği mısralardan oluş"tuğunu söylemektedir (Balcı 2010). Sevgiliye veya eşe yazılmış bu mektupların asıl konusu hasret ve aşk olsa da Kelleci Mehmet'e dair söylenenler, bir aşk mektubuna konu olmuş küçük bir anlatı şeklinde düşünülebilir. İkinci şiirin ortalarında "Ve Pirâyende'm benim" ve "Beni unutma Hatçem" şeklindeki ifadelerden muhatabın şairin karısı olduğu anlaşılmaktadır. Piraye veya Hatçe'nin (aynı kişi) Çankırı'ya geldiği ve bir zaman kaldığı düşünülürse Kelleci Mehmet'le ilgili yaşananlar hatırlatılarak ortak yaşanmış bir zamanın varlığıyla getirilmektedir.

Kelleci Mehmet anlatılarının en güçlüsü ve kurmaca kişisi olarak Kelleci'yi anlatan metin Kemal Tahir'in *Kelleci Memet* romanıdır. İlk olarak 1962 yılında Remzi Kitabevi tarafından neşrolunan eser, zemininde marksist bakış açısının yerleştirildiği bir taşra kasabasını, köylerini, insan ve üretim ilişkilerini mahpushaneyi merkeze alarak anlatmaktadır.

2 Nazım Hikmet'in başka şiirlerinde de güneşi marksist öğretinin simgesi olarak kullandığı bilinmektedir: "Akın var/ güneşe akın!/ Güneşi zaptedeceğiz/ güneşin zaptı yakın!" (N. Hikmet 2016:11-15)

Kelleci Memet, Anadolu'daki Türk toplumunun tarihî seyri itibarıyla halkı, köylüsü, kasabalısı, şehirlisi ile gelişmeye ve öğrenmeye yatkın insanlardan oluştuğunu ifade etmekte, cehalet ve ilgisizlikten kaynaklanan toplumsal geriliğin boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Roman Kelleci'nin iri ellerinden bahseden bir tasvirle başlamaktadır ki bu tasvir, N. Hikmet'in mısralarında geçen "ve elleri ayaklarından büyük" tesbitiyle örtüşür. Kemal Tahir romanın ilk sayfalarında, Türk toplumundaki devletçi-toplumcu damarın varlığını hissettirir. Kelleci'yi 1960'larda ve 1970'lerde özellikle sol aydın çevrelerinde çok tartışılmış olan ATÜT³ meselesinde vukufiyet kesbetmiş bir toplumcu fikir adamı olarak resmeder. Mahpuslar arasında bilete para isabet etmesi konuşulmaktadır:

- *Ne yapardın böyle dağ gibi parayı oğlum Kelleci?*

- *Köy yerinde yüklü para iyidir. Allah Allahsa bize bilekten çokça para çıkarmalı... Para çıksa, en önden baba evini şenlendirirdim. Bizim baba evi kaç yıldır bakımsız Hatip Emmi... Bildiğin korucu evi... Ananı sutma kötületmeseydi, belki evimizi onarırdık. Rahmelli Osman ağam, geçen yıl, bizim hizmetkâr hakkımızdan onartacaktı ya, ekin kut olduğundan, bu yıla bıraktıydı. Onartmalıymış vaktiyken ne olacaksa... -İşaret parmağını kaldırdı: -Kötüledi benim babam iyice! Sırasıdır Hatip Emmi, bizim bilete çok para vurmali... Bir yandan bilete para vurmali, bir yandan af gelmeli... Köye gitmeliyim de, anasını sattığım, ilk baştan baba evini onarmalıyım. Avlunun şurasına bir «Ağa odası» çıkardım. Yazın ışığı, kışın ocağı yanmacasına... Sulak tarlalar alırdım. Birine bağ dikerdim, birine yemiş ağaçları... Bunlara bir adam tutardım ki, bebeler dallarını kırmamasın... Gövdelerini güzelce ilâçlasın ki, böcü möcü, kurt murt bulasmasın. Davar alırdım, üç yüz dört yüz kadar... Çokça sağmal inek alırdım.*

- *Çokça dediğin ne kadar oğlum Kelleci? Bir güdümlük olmasın?*

- *İyi bildin Hatip Emmi, bir güdümlük... Otuz kırk baş...*

- *Eh bunca varlık, geldi birikti Kelleci!.. Hani bunun top kâküllü gelini?*

- *Gelin de getireceğiz elbette... Gelin dedimse, kız-oğlan kız...*

3 Asya tipi üretim tarzı; Garptan farklı üretim şekillerine sahip olan Şarktaki toplumsal yapıyı, üretim ilişkilerini özel mülkiyetin yokluğuna bağlayarak coğrafi şartlara göre devletin su yollarını ıslah etmesi ve sulama kanalları inşa edip tarımı güçlü kılması şeklinde bir çözümleme ile izah etmeye çalışan Engels'le Marks'ın tartışmalarında belirmiş bir düşüncedir. Marks daha sonra zikredilen çözümlemeyi bir gazete makalesiyle iklim ve coğrafi şartların elverdiği oranda devletin inşa ettiği sulama kanalları marifetiyle icra olunan tarımın Şarktaki üretim ilişkilerinin temeli olduğunu, Asya toplumlarında kamu işlerinin yürütülebilmesi için merkezî idarenin şart olduğunu ileri sürmüştür (Divitçioğlu 1981:9). Marks'ın bir gazete makalesinde temas ettiği ve Şark toplumlarını çözümlemek için bir düşüncenin çekirdeği olabilecek ifadeler Kemal Tahir'in başını çektiği bir kısım toplumcu aydın tarafından tartışılmıştır.

- Kızıoğlan kızzdan bir de top kâküllü gelin geldi mi, sen bir Kelleci Ağa olup çıkarsın köpoğlusı... Töbe, «Kelleci» ne demek?.. Bundan böyle sana «Kelleci» diyenin ağzına şamarı çarparsın ne güzel... Paran oldu mu, bir 91 vakitler, anan karyla şunun bunun biçilmiş tarlalarında döküntü kelle topladığın unutulur gider. En önden kendin unutursun! «Kelleci» diyenin yakasına yapışsın da «Seni çiğnerim» diye bağursın. «Bizim Kelleciliğimiz babamın seferberlik askerliğinden kalma bir kellecilik...» dersin. «Babam seferberlik savaşlarında düşman kellelerini tepe gibi yığdı da bize kelleci dendi» diye kasılırsın!

- İyi bildin Hatip Emmi, kasılırsız hakçası... Çünkü bu lâfın yalanı yok... Gâvur İngilizler babamın göğsünden nişanı söküp almasaydılar, hükümet aylık bağlasaydı köy yerinde bize «Kelleci» lâfını kim bulaştırabilirdi?

- Evet, kimse bulaştıramazdı. Dün gece sen, «köprü ister!» diye neden bağurmaktaydın, sesin çıktığı kadar?..

- Dün gecenin köprü bağurtıstı... Bilete para vuruyor da. Deliçayın üstüne taştan köprü kurduruyoruz. Kışın kağnılarımıza geçit vermez, imansız Deliçay... Köprü bitti mi, sıra pınar akıtmağa geliyor. Bizim Viran-kalemizde pınar yoktur. Beyim, kuyu suyu içmekten bizim dalağımız şişer. Köyümüzün alt başına, üst başına iki çeşme yaptırmalı... Çeşme dedimse, ağaç oluklu değil, sarı burmalı... Sarp yollarımız vardır. Eğri boğazda, kağnı tekeri dönmez yollar... Gündelikçi tutar, düzeltirdim ne güzel!.. Köy gölü yaptırırdım. Bizden Deliçay geçer ya kulak verme! Biz, köy gölünü, dondurmadan yaptıracağız. Dondurma, bildiğin beton... Köyümüzün damları hep topraktır. Köyümüze kiremit ocağı ister. Karşıdan baktın mı, damlarımızın kızılığı gökyüzüne kor gibi vurmali. Ekin biçen makine alırdım. Ekin biçmek köylü milletini ezer çünkü... -Birden efelenerek ensesini kaşadı:- Daha ne kaldı? Tamam! Köyün ortasına Millet Bahçesi kurula-cak... Bayrağının direği minare boyunda...

- Dört yanı açıklık köyde millet bahçesi lâzım mı?

- İster Beyim! Yazı-yaban başka... Millet bahçesi kendini bilen bir köyün yüz akıdır. Dur bakalım! Daha daha?.. Mezarlığımızın dört yanına taş duvar çekerdim ki davar-sığır girmesin de, pislenmesin! Mezarlarımız duvarın içinde duracak... Hayvan pisledi mi günahı bizim boynumuzadır. Muhtarın babamı koruculuktan çıkarması, mezarlığı, eskisi gibi koruyamadığındanmış... Kendin bilmez değilsin ya, Hatip Emmi, köy yerinde, fukara korucuları, bu mezar pislenmesi yüzünden bunaltırlar ki, kötü bunaltırlar! -Bir şey hatırlıyarak telâşlandı:- Aman haaa! Camiyi unuttuk, bizim köyümüzde cami yoktur, Beyim bizim adamımız, cumayi

bayramı kılmak için taaa Camiliye gider. Bizim oralarda camisi olmıyan köyün adamını adamdan bile saymazlar. Virankaleye cami yaptırıldım. Minaresi Camilinin minaresinden dört arşın yüksek... Ardına ayakyolu açtırdım. «Ayakyolu» dedimse akarı sağlam ayakyolu... Kokması mokması yok... (K. Tahir 1962:19-20-21).

Kurmaca kişisi Kelleci sanki Marks'tan veya onun takipçisinden ya da bir öğrencisinden tarihî maddeciliği tedris etmiş, öğrendiklerini kendi köyü için uygulayacak kaynak bulma telaşında olan biri gibi konuşmaktadır. Kelleci'nin kurmacada dile getirdikleri ATÜT'e bağlı olarak köyün ve köylünün temel ihtiyaçlarını giderme mücadelesi için yanına yardımcı bulma, söylediklerine inandırma çabası gibidir. Bir siyasi parti toplantısında propaganda konuşması yapar gibidir. Kurmaca kişisi olarak Kelleci'nin harcamayı tasarladığı paranın miktarı belirsizdir. "Hatip Emmi"nin sorusunda geçen "dağ gibi para" olarak bilir okur miktarı. Dağ gibi para elbette Marks'ın işaret ettiği işleri görecektir olan devlette bulunur, kurmaca kişisi Kelleci Marks'ın çözümlemesindeki Şarklı devlet görevlisi gibidir.

Cezaevi Notları'nda kişilik özelliklerini okuduğumuz Kelleci ise biletine para isabet etmesi durumunda nasıl rahat yaşayacağına dair hayaller kuran, bu arada köyün ve köylünün birtakım temel ihtiyaçlarını da yardım kabilinden çözmeyi düşünen sıradan bir köylüdür, hayal ettiği paranın miktarı da "dağ gibi" değil, topu topu 2000 liradır. Söz konusu miktar ise Kemal Tahir'in Kelleci'ye söylediği şu gerçekte saklıdır: "Bak Mehmet, 2000 liraya bir taksit ancak alırsın." (K. Tahir 1991:46).

Bilette para çıkması durumunda Kelleci'nin yapmayı planladığı işler iki kümede toplanabilir. İlki kendi ailevi ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Evlerinin tamiri, bakımı, ilavelerle genişletilmesi, sulak tarlalar alıp bağ ekilmesi, nihayet "top kaküllü bir kızla evlenme" kendisi ile ilgili ihtiyaçlardır. İkinci olarak Kelleci, toplumsal sorunlara eğilir ve bir Şarkın sorumluluk sahibi hükümdarı gibi bir tür acil eylem planı takdim eder. Buna göre mezarlık temizletilip onartılacak, Deliçay'ın üzerine köprü kurdurulacak, kuyu suyu içmekten dalağı şişen köylü için pınar akıtılacak, çeşme yaptırılacak, sarp yollar ıslah edilecek, köy gölü yaptırılacak, toprak damlı evlere çatı yaptırmak için kiremit ocağı açılacak, nihayet namaz için Camili'ye giden köylüleri bu dertten kurtaracak bir cami inşa edilecek. Marks'ın Şarktaki üretim şeklini çözümlendiği makalede temas edilen ve ATÜT tartışmalarında devletin üzerine vazife olan işler, köylünün temel ihtiyaçlarından hareketle biraz daha genişletilmiş olarak Kelleci'nin ağzından verilir.

Cezaevi Notları'nın ilk 126 sayfasının Çankırı Mahpushanesinde tutulduğu anlaşılmaktadır. 127. sayfada tiren yolculuğundan bahsedilmektedir. İlerleyen sayfalardaki mahpusların profili de, suç türleri de değişmektedir. 127. sayfaya kadar tutulan notlar arasında başlanmış veya plan ya da taslak hâlinde kalmış hikâyeler bulunmaktadır. Ayrıca mahpushanede mahkumlar arasında zaman zaman geçen yazara göre

hoş, lüzumsuz ama gülümsetici tartışmalar, laf güreştirmeler, incitici veya kıskırtıcı konuşmalar roman veya hikâyelerde kullanılmak üzere tutulan notlar yer almaktadır. İşte bunlardan biri, “sahici” Kelleci’nin sesli olarak kurduğu bir hayale diğer mahkumların dâhil olması ve kıskırtıcı sorular sormasıyla gelişen bir dizi konuşmanın yer aldığı sahnedir:

- 2000 liram olsa yeter. Evimiz yıkık, bir ev yaptırırım, tarla alırım. Köye, evimizin yanına bir oda yaptırırım. Bir de karı alırım Kız. Bağ alırım.

- Herhal bol para bulmuşsun, yapıp çatıyorsun.

- Bir yıkık köprü yaptırırım. Pınar yaptırırım. Sarp yollar var, kağrı yolları, onları yaptırır, damdan çam kestiririm, oluk oydururum pınarlara. Davar alırım 300 - 400 kadar, çokça inek alırım.

- Bir güdüm alır mısın?

- 20 - 25 alırım.

- Kendime ait bir mektep yaptırırım, köyün dışına... Şahsıma ait,

- Muallim Mektebi mi, hoca mektebi mi?

- Hoca Mektebi, Kur’an okuturum. Köye muhtar olurum. Muhtarlık para ile olur, bedava olmaz ya zenginlikle olur. Mektep bahçesi yaptırırım köye.

- Ne olacak?

- Yaptırırım, bebeler oynamak için... İki yanını çevirtirim. Göl yaptırırım, tarlalar, ekinler sulanmak için. Çamurdan yaptırıyoruz yıkılıveriyor, dondurmadan yaptırırım.

Yaylalarda tarla sökerim, arpalık alırım. Sulu yerlerden. Terme’den de tarla söktürürüm. Köyün alt yanına Terme deriz. Çayın kenarları, sulu yerler.

Bir de at alırım altıma iyice. Ekin biçmek için makine alırım. Ekin savurmak için. Bir de altıma taksi alırım. Tomofil. Üstüme iyice elbise alırım, gayet iyi. Fıkaraalara ekin alırım, üstüne roba alırım. Köyden toplayıcı, abdal gelirse bir hak ekin alırım. Köye çok-ça meyve diktiririm, erik, elma. Onların başına bir adam tayin ederim. Bir adam diyorum, dört-beş adam tayin ederim, onlara bakacak. Meyveyi kurt yemesin diye ilaç alırım. Sulandırırım daha iyi olsun diye. Mezarlığın iki yanını çevirtiririm. Yani iki yanını çevirtirim. Mal, sığır uğramaz. Ortasında duracak mezarlık.

- Bak Mehmet, 2000 liraya bir taksi ancak alırsın.

- Ya, sahi, öyle, daha çok para istemeli.

- *Haklısın Mehmet, daha çok para istemeli.*

- *Ben şimdiye kadar çok sıkıntı çektim. Aklım da az eriyor. Para istemem. Reiscumhurluğu alırım. O zaman ihtiyacından fazla para istesen gelir.*

- *Reiscumhur oldum. Dünyanın idaresi benim elimde, değil mi? Peki. Köylülerin bir işi düşünce saraya geliyor ya, orada köylülerin işini gören memurlar var ya, onları bir kere çıırçıplak ortaya çıkarırım, şöyle bizim vaziyette. Yanıma da dört tane aza alırım. Köylülerden, köylünün akıllısından. Şeytan, canbaz, insanın haberi olmayan, tıkrıdattan kurnazlardan. Saraydan çıkardığım memurları köylere yollarım. Köylere bizim yerimize gidecekler. Kendimizi de, köylüleri de kasabalara taksim ederim. M cm urları da biraz az yaparım. Baştankara yapmam. Yaveri maveri bilmem. Her vazifeyi kendi görecektir. Onlara da siz rençberlik edeceksiniz derim.*

- *Siz edip ben yiyeceğim diyeceğim. Ortalıkta para ile değil sıra ile diyeceğim, hitamunda..'. Herkes yerine yerleşince. Türlü işleri düşüp te benim kapuya geldiler mi, şimdi biraz müsaade et, dışarda sana bir şey söyleyeceğim derim ona. Şahsına göre para isterim. Böylelikle bunları bir bunaltırım. Tamam, imzaya geldi (K. Tahir 1991:45).*

Romanda ATÜT propagandisti bir kişi olarak okuduğumuz kurmaca Kelleci'nin köy için yapacağını vaad ettiği işleri anlattığı sahne ile yukarıdaki sahenin benzerliği ortadadır. Mahpus bir köy gencinin “boş hayal”lerinden ATÜT tartışmalarına köprü kurmak kurmacanın düşünceye kurban edilmesinin bariz bir örneğidir.

“Sahici Kelleci”nin tabiatıyla ATÜT'ten, Marksizmden haberi yoktur. Sıradan bir mahkum olarak bir af ile mahpusluktan kurtulmayı ve ardından da yaşayacağı güzel günlerin hayalini kurmaktadır. Fakat dile getirdiği konular, Marks'ın Şark toplumlarındaki mülkiyet ilişkilerini çözümlemek üzere kaleme aldığı ve bizde öncüler arasında Kemal Tahir'in de bulunduğu tartışmalarda öne çıkarılan bazı temel meselelerle örtüşmektedir. Notların tutulduğu 1940-1942 yıllarında, Türkiye'de ATÜT'e dair herhangi bir yazı, makale, fikir, tartışma, kitap yoktur. 1960'larda ilmî olarak Sencer Divitçioğlu'nun öncülüğünde başlayan tartışmanın bir tarafı olarak düşünce ve romancı kimliğiyle Kemal Tahir bulunmaktadır. ATÜT'ü ilmî yönden Sencer Divitçioğlu, İdris Küçükömer gibi akademisyenler yorumlamaya, izah etmeye çalışırken Kemal Tahir de edebiyata uygulamaktadır. Bu manada yaygın olarak bilinen eseri *Devlet Ana*'dır (Belge 1998:176, 178, 183). *Devlet Ana* adlı eserinde söz konusu görüşlerle Osmanlı Devleti'nin kuruluş devri, romanın imkânları nisbetinde ATÜT sistemi çerçevesinde anlatılırken *Kelleci Memet*'te ise kahraman, bir ATÜT tatbikatçısı gibi konuşmakta, köylünün içinde bulunduğu cehalet, gerilik ve fakirliğin tedavi yollarını ortaya koymaktadır (Balcı 1999).

Kemal Tahir tarafından kaleme alınmış ilk anlatı olan Kelleci Memet hikâyesinin müsvedde veya tamamlanmış hâli, yazarın vefatından sonra yayımlanan notlar arasında yoktur. Bu durum bizi, müsveddelerin elde olmadığı veya elde olsa da çeşitli gerekçelerle yayımlanmamış olduğu, farklı bir mantık, düşünce ve kurgu ile romana dönüştürüldüğü fikrine ulaştırmaktadır. Yazarın neden hikâyeden vazgeçip eserini bir romana dönüştürdüğü konusu sarıh olarak bilinmemektedir. Konuyla ilgili olarak Memet Fuat, N. Hikmet'in 27.7.1942 tarihli 42. mektubuna düştüğü bir dipnotta Kelleci Memet hikâyesinin Kelleci Memet romanına dönüştürüldüğü için yayımlanmadığını söylemektedir: "Bir büyük hikaye halinde yazılmış olan bu *Kelleci* de yayımlanmamı, sonra 1962'de basılan *Kelleci Memet* romanında malzeme olarak kullanılmıştır." (N. Hikmet 1993:42. not).

Hikâyenin ilk defa yazıldığı 1942 yılında ATÜT Türkiye'deki marksist aydınların gündeminde değildir. Bundan dolayı Kelleci Mehmet'in, hikâye olarak kaleme alınan ilk anlatısında romandaki Kelleci gibi ATÜT tatbikatçısı olarak düşünülmediği akla gelmektedir. Söz konusu ilk anlatıda Kelleci'nin bilete para çıktığında köye cami yaptırmak, göl açmak, köy çeşmesinden su akıtmak gibi doğrudan ATÜT'ün alanına giren işlere dair ne söyleyip ne söylemediği, *Kelleci Memet* hikâyesinin romana dönüştürülme sebebinin ATÜT mevzuu olup olmadığı hikâyenin günyüzüne çıkmasıyla sarahate kavuşacaktır.

Kemal Tahir'in Kelleci Mehmet'le ilgili aldığı notlar muhtelif sayfalarda devam etmektedir. Romanın pek çok yerinde kullanılmış olan bu notların, kurmaca metne bir iskelet veya zemin oluşturduğu söylenebilir.

Romanın mahpushaneden, köyden, Çankırı'dan kopup birkaç on yıl geriye 1. Cihan Harbindeki Kutü'l-ammare muharebesine, İngiliz ordusunun bozguna uğratılması ve sonrasında yaşananlara uzanan bölümleri Kelleci Mehmet'in babası Rufat Ağanın diliyle anlatılmaktadır (K. Tahir 1972:150-175). Söz konusu bölüm anlatıcı ve bakış açısı kuramları açısından değerlendirilecek farklı bir yapıdadır. *Notlar*'ın mahpushanede mahkumlardan dinleyip yazdığı bölümlerinde Seferberlik'e dair Kanal harekâtı, asker sekiyatı gibi değişik bilgiler mevcuttur (K. Tahir 1991:49, 51, 61-62). Farklı ağızlardan dinlenerek alınmış bu notlar, romanda mahpus oğlunu ziyarete gelen bir gazi karakteri ile kurmaca kişisine dönüştürülen Kelleci'nin babasının yine gerçek bir kişilik olarak yazarın kurmaca kişisi İstanbullu gazeteci Selim'e anlattıklarına dönüşmektedir.

Kelleci Mehmet'in gerçek bir kişi olduğunu anlatan *Cezaevi Notları*'ndaki kayıtlara ilave olarak N. Hikmet'in *Bursa Mahpushanesinden Kemal Tahir'e Mektuplar*' adlı kitabındaki bazı cümleleri burada zikretmek gerekmektedir. 29 Temmuz 1942 tarihli mektubunda N. Hikmet, K. Tahir'in yazdığı *Kelleci Mehmet* hikâyesi için şunları söylemektedir:

Teşekkür ederim. Bana ömrümün en güzel günlerinden birisini yaşattın. Bir zafer haberi almış, Piraye'yi görmüş, senin Bursa'ya nakledilmen gerçekleşmiş gibi bahtiyarım. Kelleci bir harikadır. Çünkü reeldir, çünkü bu realite en doğru bir görüşle, felsefeyle, sanat tekniğiyle verilmiştir. Bundan dolayı bir tek satırını çıkarmak -bir iki teknik cümle kuruluşu ve tekrarlar yani gayet ama gayet ehemmiyetsiz ihmaller müstesna- bir abidenin taşlarından birini çıkarmak gibi olur. Ve bundan dolayı da ben şimdi neşrine dehşetle aleyhtarım. Neşredilirse mutlak bir yığın ve muhakkak en harikalı yerlerini çıkaracaklar. Buna hakkın yok Kemal. Kelleci senin malın değildir. Sahici Kelleci ne kadar senin değilse sahici Kelleci'den sahici olan -çünkü tahlil ve izah edilen- Kelleci de senin değildir. Kelleci'den -darmadağın edildikten sonra- gelecek maddi yardım milyon da olsa, onu darmadağın etmeye kalkışmak bir nevi ihanet olur. ...

Netice. Kelleci neşredilmeyecek "Küçük Balık"ı Naci Sadullah'a gönderirim. Neşretsin. Parasını yollasın sana.

Kelleci, Göl İnsanları'ndan da çok iyidir. Teşekkür ederim, canım kardeşim. Sağ ol.

...

Çıplak İnsanları merak ediyorum. Bu hususta peşinen söyleyeceklerim vardı, fakat Kelleci'de hapishanenin çok esaslı ve biricik işlenmeye değer taraftan işlendiğini gördükten sonra, artık hapishane hikâye tiplerinde sana peşinen yapılacak itirazların bulunmadığı kanaatine vardığımdan vazgeçtim.

Türk köylüsünü kitapta ilk defa konuşturan, hareket ettiren, düşündüren yazıcımız sensin. Ve ben - bak nasıl tevazusuz konuşuyorum Kelleci muharririnin teşekküründe yardımcı ve bazen rehber olabildiğim için övünüyorum. (s. 134)

Buradaki "Kelleci senin malın değildir. Sahici Kelleci ne kadar senin değilse sahici Kelleci'den sahici olan -çünkü tahlil ve izah edilen- Kelleci de senin değildir" cümleleri ile 26 Birincikânun Perşembe 1941 tarihli dördüncü mektubunda Kelleci Mehmet'le ilgili yazdığı "Asri, Bekir Usta, arkadaşları, ne alemde? Kelleci'ye selam ederim. Benim kırk kişiye bedel olduğumu söylemiş. Aman bunu her yerde söylemesin. Bir de pehlivanmış diye adım çıkar da, başıma o yüzden de beklenmedik belalar gelir." (N. Hikmet 1993: 20) ifadeleri N. Hikmet'in "sahici Kelleci" anlatılarına bir ilavedir ve gerçek bir kişi olarak Kelleci Mehmet'in varlığına delalet eder. N. Hikmet'in mektuplarında "Sahici Kelleci"den bahsetmesi, "Kelleci'ye selam" söylemesi hatta kendisi hakkındaki sözlerine şaka yollu itiraz etmesi Kelleci Mehmet'in gerçekliğinin pekiştiricisidir.

Görülüyor ki yazarlarının ölümünden sonra mektupları yayımlanmamış olsaydı okur karşısında Kemal Tahir'in mahpushane kişilerinden ilham alarak kendine ait bir kurgu ile yarattığı roman kahramanı bir "Kelleci" bulunacaktı. Halbuki N. Hikmet'in şiirinde roman kişisi Kelleci ile ayrılıklar gösteren bir başka Kelleci'nin varlığı ortadadır. Söz konusu ayrışmaya ilave olarak *Cezaevi Notları* ve N. Hikmet'in mektuplarındaki Kelleci anlatılarının ortaya çıkması gerçeklikle kurmaca arasında kalmış okurdaki tedirginlik kat sayısını arttırmaktadır.

Umberto Eco, *Foucault Sarkacı* adlı romanı yayımlandıktan sonra çocukluk arkadaşı eski bir tanıdığına kendisine "Sevgili Umberto, sana yengemle amcamın dokunaklı öyküsünü anlattığımı anımsamıyorum ancak bu öyküyü romanın için kullanmış olmanı doğru bulmuyorum" diye mektup yazdığını söyler. Eco aslında kendi amcası ve yengesinin yaşadığı bir hikâyeyi anlatmıştır. 2. Cihan Harbi'nde yaşanmış hadiseler olduğu için farklı kişilerin benzer durumları yaşadıklarını kabul eder Eco. Arkadaşının kendi yakınlarının yaşadıklarını romanda görmesini kendi "ampirik okur" beklentilerini yazarın "örnek okur" beklentilerinin önüne geçirdiği" şeklinde açıklamaktadır (Eco 1996:16). Kendi yaşadıklarını, Kemal Tahir'in romanına zemin olarak kullandığından Kelleci hiçbir zaman haberdar olmadı. Yazarın diğer taşra romanlarındaki kişiler de Kelleci gibi roman okuru olmadıkları için Kemal Tahir, hiçbir zaman romana itiraz eden bir mektubun muhatabı olmadı.

Mustafa Kutlu, *Kambur Hafız* (Kutlu 1999) adlı eseri yayımlandıktan sonra hikâyedeki bir kahramanla kendini özdeşleştiren birinin tarzına muhatap olur. Durumdan rahatsız olan yazar ikinci bir hikâyeye ile çıkar okur karşısına. Yeni hikâyede kendini kurmaca kahramanla (Kambur Hafız'la) özdeşleştiren gerçek kişinin varlığı söz konusu edilmektedir. Alpay Doğan Yıldız, Kutlu'nun söz konusu hikâyesini incelediği yazısında kurmacaya dâhil edilen şahsın gerçeklikle kurmaca arasında tutularak okurun ikinci hikâyede tedirgin bir bekleyişle başbaşa bırakıldığını ifade eder (Yıldız 1999).

Kelleci Memet okurları için de *Cezaevi Notlar*'ı yayımlandıktan sonra böyle bir tedirginlikten söz edilebileceğine yukarıda temas edilmişti. Çünkü romanın ikinci bölümü tamamen kurmaca bir Kelleci'nin kahramanı olduğu vakalarla yaşanan ve sonu cinayetle biten köy hayatını hikâyeye eder. Anlatım olarak geri dönüş tekniğinin kullanıldığı bu bölüm, yazarın köy hayatını mahpuslardan dinledikleri üzerine kurduğu bir anlatıdır. Romanın bu bölümünün kişileri; Tuz Gazisi Osman Ağa, oğlu Yusuf, ikinci karısı Ümmühan, onun kızı Cemile, mahkumlardan veya mahkumların anlattığı kişilerden örneklense de tamamen kurmacadır. N. Hikmet'in anlatısındaki "Kovanından bal çadığı adamın başını taşla ezmiş" "sahici Kelleci"nin özellikleri *Notlar*'daki Kelleci anlatısıyla örtüşürken romanın ilk bölümünde anlatılan Kelleci'nin de söz konusu iki anlatıdakilerle örtüştüğü görülmektedir. İkinci bölüm, yazarın muhayyilesinde oluşmuş, kurmacanın gerçeklikten en uzak olduğu sayfalarıdır.

Hikâye veya romandaki gerçek hayattan alınmış isimler, vak'alar salt okuru şaşırtmak için olmayabilir (Çıkla 2001:260-261). Kemal Tahir gibi bazı eserlerini bir gayeye matuf olarak düşünen ve üreten yazarlar söz konusu olduğunda kurmaca metinle gerçek hayat arasındaki çizgiler muğlaklaşabilmektedir.

Nazım Hikmet'in *Çankırı Mahpushanesinden Mektuplar*'ında, Kemal Tahir'in *Notlar*'ında, Nazım Hikmet ve Orhan Kemal'in mektuplarında, yazar tarafından iki kez temize çekilmiş ve bir de müsveddesi olduğunu tahmin ettiğimiz ama görme imkânı bulamadığımız "Kelleci Memet" anlatıları için gerçeklik ve kurmacanın sınırlarının hayli bariz durumda olduğunu söylemek mümkün gözükmektedir.

Kemal Tahir'in Fatma İrfan'a yazdığını söylediği "halk romanı", Kelleci Mehmet'in de aralarında bulunduğu halkın dili ile o halkın içinden devşirdiği diğer kişilerin romanıdır. Mahpusluk hayatı boyunca halk anlatılarını, tarih metinlerini okuyan, türküleri not alarak büyük dilsel birikime sahibi olan K. Tahir, halk arasında yaşayan büyük anlatı dilinden bir roman dili kurmayı başarmıştır. Nihayet yaşadığı dönemde olsun vefatından sonra olsun yazdığı romanlar büyük tartışmaların odağında olmuştur. Kıyasıya eleştiren okurları olduğu gibi "kendine özgü ve yerli arayış sonucu Türk romanının 1940'larda Kemal Tahir ile birlikte ortaya çıktığını söyle"yecek (Yazoğlu-Sezer 1991) okurlara sahip bir yazar olarak edebiyat tarihimize adını yazdırmıştır.

Kaynakça

- Aksan, Doğan, (2009), Nazım Hikmet Şiirinin Gücü, Bilgi Yayınları, Ankara.
- Alangu, Tahir, (1964), “Kemal Tahir’in, Gerçek Anlayışı Ve Son Romanı”, Cumhuriyet, 12 Aralık 1964, S. 2.
- Balcı, Mustafa, (2010), “Nazım Hikmet’le Kemal Tahir’in Çankırı’sı”, *Çankırı Araştırmaları* 5-6, Çankırı.
- Balcı, Mustafa, (1999), “Kemal Tahir’in ‘Kelleci Memet’inde Köylüler Ve ‘Atüt’”, *Hece*, S. 18, Ankara.
- Belge, Murat (1998), *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İletişim Y., İstanbul.
- Belge, Murat (2009), *Sanat Ve Edebiyat Yazıları*, İletişim Y., İstanbul.
- Çıkla, Selçuk, (2001), “Hüzün Ve Tesadüf’te “Üstkurmaca Ve Hikayecilik Dersleri” 1”, *Mustafa Kutlu Kitabı*, Nehir Yay., İstanbul.
- Çıraklı, M. Zeki, (2015), *Anlatıbilim*, Hece Yay., Ankara.
- Divitçioğlu, Sencer (1981), *Asya Üretim Tarzı Ve Osmanlı Toplumunu*, Kırklareli/Vize, Sermet Matbaası.
- Dosdoğru, Hulusi, (1974), *Batu Aldatmacılığı Ve Putlara Karşı Kemal Tahir*, Tel Yay., İst.
- Eco, Umberto, (1996), *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, Terc. Kemal Atakay, Can Yay., İst.
- Hilav, Selahattin (2008), *Edebiyat Yazıları*, Yky Y., İstanbul.
- Kemal Tahir (1991), *Notlar/1950 Öncesi-Cezaevi Notları*, Bağlam Y., İstanbul.
- Kemal Tahir (1993), *Notlar/Mektuplar*, Bağlam Y., İstanbul.
- Kemal Tahir (1962), *Kelleci Memet*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kemal Tahir (1974), *Göl İnsanları*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kutlu, Mustafa, (1999), *Hüzün Ve Tesadüf*, Dergâh Yay., İstanbul.
- Nazım Hikmet, (1976), *Dört Hapisaneden*, Haz. Asım Bezirci, Cem Y., İstanbul.
- Nâzım Hikmet, (2016), *Henüz Vakit Varken Gülüm - Seçme Şiirler*, Yapı Kredi Yay., İst.
- Serhan, Fatma İrfan, (1979), *Kemal Tahir’den Fatma İrfan’a Mektuplar*, Sander Yay., İst.
- Yazoğlu, Cengiz-Sezer, Baykan, (1991), “Önsöz”, *Notlar/1950 Öncesi, Cezaevi Notları*, Bağlam Yay., İstanbul.
- Yıldız, Alpay Doğan, (1999), “Dürbünlü Çiçek’ten Bakıp Eğlence Hayalhanesini Görebilmek Ya Da Kambur Hafız Gibi Yazara Saint-Martin Yangınıını Sormak”, *Dergâh*, S. 112, S. 10-11, İst.

